

Ганна Панасюк

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук,

ст. викл. Крупка В.П.)

ОБРАЗ МОРЯ У РОМАНІ «ТРОНКА» ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Анотація. У статті окреслено образ моря, яке набуває особливо концептуально цілісних ознак у творчості Олесь Гончара. Особлива увага сконцентрована на романі «Тронка», де образ моря увиразнюють персонажі, де цей образ набуває цілісного звучання.

Ключові слова: *мариністика, роман, повість, персонаж, пейзаж.*

Abstract. *The article outlines the image of the sea, which acquires especially conceptually integral features in the work of Oles Honchar. Particular attention is paid to the novel «Tronka», where the image of the sea is expressed by the characters, where this image acquires a holistic sound.*

Keywords: *marine science, novel, story, character, landscape.*

Мариністика – це «сукупність літературно-художніх творів, основною темою яких є море і життя людей пов'язаних з морем» [ВТССУМ 2005, с. 1025]. Море з давніх часів заворожує та хвилює людину і її уяву. Моряки, які поверталися з плавання завжди розповідали історії, а люди творили різні оповіді, доповнюючи все своєю неймовірною фантазією. Тому і стає море предметом художніх розмислів українських письменників, набуває своєрідного звучання у їхній творчості.

Одним із таких майстрів слова є Олесь Гончар – класик української літератури, чий літературний доробок містить твори великого національного звучання і характеру. І хоча народився митець у селі Ломівка (сучасна Дніпровська область), однак у багатьох своїх творах пише про море, яке дуже любить. Тому мариністична проблематика стає провідною у його великих і малих прозових полотнах, зокрема у романах «Берег любові», «Тронка», «Людина і зброя», «Циклон», повістей «Бригантіна», «Щоб світився вогник» та

оповіданнях «Берег його дитинства», «На косі», «З тихих ночей», «Тихі води», «Пізнє прозріння».

Метою нашої статті є висвітлення образу моря і художніх реалій та колій, пов'язаних з ним, у романі «Тронка».

Треба зазначити, що у «Щоденнику» автор часто пише про море. Тут зафіксовано багато цікавих деталей про нього. Перебуваючи в Одесі, прозаїк описує: *«Море, безперечно, впливає на характер людей. Впливає своїм простором, волею, розкутістю»* [Гончар 2002, с. 124]. Часто вдається і до опису пейзажу, де використовує колористику: *«Яке сьогодні море! Оксамитове, синє, м'яке, тихо рокоче величним, безмежно широким рокотом. На березі ботанічний сад, алеї обсажені вічнозеленим деревом. Як легко тут жити, як багато хочеться зробити! Скільки синього простору, і весь лється тобі в душу»* [Гончар 2002, с. 124]. Бачимо, що море зображене тихе, але з'явився і запис, коли пейзаж стрімко змінився на густий туман і заповнив усе: *«Учора було тихо, а сьогодні океан забілів бурунами, горне все більші вали. Думається, що морякам хочеться, щоб заштормило, покачало трохи оцю пересичену буржуазію. Густий туман, мряка свистить вітер в снастях, пароплав через кожную хвилину подає гудки в океан – басисті, тривожно-погрозливі ... Сива тьма обволочує все. Тільки свист вітру, шум води, тривожні гудки сирени. Пасажери прищухли, поховалися по каютах...»* [Гончар 2002, с. 183]. Усі враження від поїздок Олесь Гончар занотовує, в одному із записів, описує море, в якому згадує міфологію Греції: *«В середині дня при повному сонці проходить Мессінську протоку – Одиссеєву Сціллу й Харібду. Синява навкруги тиха, спокійна, і раптом війнуло, рвонуло, забілили буруни – мете над усім морем водяна поземка колюча, і в водяній куряві за бортом райдуга грає ... Я розумію тих греків, що побачили тут легендарних чудовиськ. Уявити, як це з тиші й синяви раптом серед білого дня в отаких свистячих протягах опинитись. Все судно загуло, свистять снасті, солоня пилюка б'є через палубу. В синій імлі мріє сицилійський берег, а напроти – Калабрія»* [Гончар 2002, с. 205].

Знайомство з океаном також не минуло його записника: *«Океан! Вітаю тебе! Вічна голуби́нь, прості́р, білосні́жне течиво хвиль... В часи прибою хвилі тут добризкують до вікон електрички. Зараз тиша і сонце над величавим безмежним простором...»* [Гончар 2002, с. 277].

Останні роки життя Олесь Гончар описує море, але вкладає у них філософські думки: *«Людське життя. Я бачив, як у червні квітує степ асканійський. Бачив місячну доріжку на морі, що постелилась удалеч, в античність. Чув мільйон весняних солов'їв, що шаленіли, витьохкуючи у вечірніх кончівських левадах. Я знав години й літа натхнення. Я – жив!»* [Гончар 2004, с. 275].

У романі «Тронка» Олеся Гончара весь IX розділ («Залізний острів») присвячений опису моря. Майстерність письменника-мариніста полягає і в описі образу моряка. Дорошенко – це капітан, який є сильним, мужнім і знавцем океану, проявляє себе надзвичайно мудрим, перед нами він постає таким: *«У своєму крилатому кашкеті та білому парадному кітелі моряка він справляє на присутніх враження якесь підбадьорливе, небуденне, хоч і щоразу приїздить до матері саме таким: свіжий, підтягнутий, тропічними зливами скупаний, засмаглявлений на сонцях нетутешніх, повен пахощами далеких морів»* [Гончар 1963, с. 112].

Важливе місце у темі моря О. Гончара є судно, у «Тронці» – Дорошенко – капітан корабля, що носить його по далеких світових океанах, крейсер, який кинув якір у затоці поблизу чабанського селища Кураївка. Автор про це пише: *«Було свого часу й тут, на цьому судні, життя, ходив на ньому по морю цілий колектив людей, цілий світ пристрастей, думок, мрій носило по хвилях це судно, одягнуте у важку непробійну сталь»* [Гончар 1963, с. 245].

Надзвичайно тонко і поетично пише О. Гончар про Тоню. Особливим змістом пройнята картина, коли Тоня затокою йде до Віталіка. *«– Через лимани, затоки, через усе Чорне море до тебе брела! – беззвучно сміялася Тоня»* [Гончар 1963, с. 185]. Хоч у цих словах – жартівливе перебільшення, проте в них прихований і великий смисл – кохання долає всі перешкоди. І всі

добрі сили, природа сприяють йому. *«Тоня бреде, вони (водорості) самі розхилиються перед нею, наче дають їй дорогу, наче знають, куди Тоня спішисть»* [Гончар 1963, с. 185]. І от дівчина з Віталіком уже мчать на мотоциклі десь до моря – відпочити, розважитися, накупатись.

Далі розвивається мотив протиставлення чарівної природи й залізного крейсера. О. Гончар створює живі, чарівні картини степу, і особливо моря. Ось *«Тоня бризкає спроквола водою вгору, і звідти, з синього неба, білосніжні перла летять, справжнісінькі перла, блискучі, осяйні»* [Гончар 1963, с. 186]. В описі картини моря переважають світлі, яскраві, сонячні барви: суцільна голубінь, ніжно-блакитна шовковість небес, сапфірна синява.

Усе ж пов'язане з крейсером, навпаки, чорне, похмуре, вороже. Він – один-однісінький, і це вже протиставляє його розкоші літнього дня, цілого світу у взаємозв'язках та доцільній єдності й красі – бовваніє, темніє. Його стан – важка непорушність. Крейсер – сіре залізне громаддя, тло борту – брудно-сліпе. Навіть море, у міру наближення до крейсера змінюється. Це вже темна, лиснюча стихія. І ось двоє їх, двоє закоханих, на великому військовому судні: *«...простори океанів відкривались і в тобі, але твоє судно ніколи звідси не попливе, на мертвому якорі воно! А океан, живий, вічний океан...»* [Гончар 1963, с. 250].

Море в О. Гончара є своєрідним словесним кодом, що може набувати найнесподіваніших смислових відтінків. Свідченням цього є численні приклади його вживання у переносному значенні: *«Море було веселим, синім... і хвилі всюди хвилі... все море вилискує, перевертається...»* [Гончар 1963, с. 234], *«Море, розбурхане море війни підхопило нас і кидає з небезпеки в небезпеку»* [Гончар 1963, с. 320], *«Світлий, чистий океан життя стелився перед ними»* [Гончар 1963, с. 195], *«Океан повітря стояв кришталево прозорий»* [Гончар 1963, с. 258], *«море кучугуристих пісків»* [Гончар 1963, с. 145], *«...тропічне, де нагріта за день вода тепла, як молоко, і гаряче, йодисто пахнуть водорості»* [Гончар 1963, с. 231], *«...море ніколи не лякає своєю глибиною»* [Гончар 1963, с. 164], *«...лінивий плюскіт хвиль...»* [Гончар 1963, с. 197].

Отже, образ моря у творчості Олеся Гончара відтворює складну діалектику людського існування, асоціюється із джерелом сили і мудрості, постає символом самого життя.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Перун. 2005. 1728 с.
2. Гончар О. Т. Тронка. Київ : Радянський письменник. 1963, 342 с.
3. Гончар О. Т. Щоденники: у 3-х т. Київ : Веселка, 2002. Т. 1 (1943–1967). 455 с.
4. Гончар О. Т. Щоденники: у 3-х т. Київ : Веселка, 2003. Т. 2 (1968–1983), 607 с.
5. Гончар О. Т. Щоденники: у 3-х т. Київ : Веселка, 2004. Т. 3 (1984–1995), 606 с.
6. Галич О. А. У вимірах non fiction : щоденники українських письменників ХХ століття: монографія / О. А. Галич. Луганськ : Знання, 2008. 200 с.